

¹⁰ Борисенко С. Списки Литовського Статуту 1529 р. // Праці комісії для виучування історії західньо-руського та українського права. – К., 1929. – Вип. VI. – С. 36.

¹¹ Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України / А. П. Ткач. – К. : Вид-во Київск. ун-ту., 1968. – С. 38.

¹² Чехович В. А., Усенко І. Б. Роль III Литовського Статута в політичній боротьбі навколо проблем кодифікації дореволюційного права України / В. А. Чехович, І. Б. Усенко // Третій Литовський Статут 1588 року : Матеріали Республіканської наукової конференції, присвяченої 400-літтю Третього Статута. – Вільнюс, 1989. – С. 99–100.

¹³ Батрова Т. А. Развитие торгового права в России в IX–XVIII вв. // Внешнеторговое право. – М.: Юрист. – 2010. – № 1. – С. 35–38. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=9&art=862>

¹⁴ Удинцев В. Русское торгово-промышленное право. Особенная часть // В. Удинцев – Киев: Тип. И. И. Чоколова, 1907. – С. 3.

¹⁵ Цитович П. П. Лекции по торговому праву, читанные в 1873–74 гг. Вып. I. – Одесса: Тип П. Францова, 1873. – 374 с.

¹⁶ Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права. – М.: Фирма Спарк, 1994. – С. 30. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kursach.com/biblio/0020003/001.htm>

¹⁷ Удинцев В. Русское торгово-промышленное право.

¹⁸ Каминка А. И. Вкзана праця. – С. 16.

Резюме

Шербініна О. В. Історичні етапи становлення правового забезпечення підприємництва в Україні з IX до початку XX ст.

У статті розглядається період становлення правового забезпечення підприємництва з IX до початку XX ст. Автором наведена періодизація вказаного періоду. Ним виділено три етапи: перший – княжий IX–XIII ст., період виникнення та розвитку звичайного торговельного права та форм організації виробничо-торгівельної діяльності; другий – литовсько-польсько-московський – XIV–XVIII ст., відбувається одержавлення торгових звичаїв, формування купецького права; Третій – імперський XVIII – початок XX ст., за часів якого відбувається становлення сучасного типу підприємництва та формується промислове право.

Ключові слова: підприємництво, торговельні звичаї, торговельне право, джерела права, купецтво.

Резюме

Шербинина Е. В. Исторические этапы становления правового обеспечения предпринимательства в Украине с IX до начала XX вв.

В статье рассматривается период становления правового обеспечения предпринимательства с IX до начала XX вв. Автором приводится и доказывается периодизация указанного периода. Выделяется три этапа: первый – княжеский IX–XIII вв., период возникновения и развития обычного торгового права и форм организации производственно-торговой деятельности; второй – литовско-польско-московский – XIV–XVIII вв.; где происходит огосударствление торговых обычаев, формирование купеческого права; третий – имперский XVIII – начало XX вв., время формирования современного типа предпринимательства и формирования промышленного права.

Ключевые слова: предпринимательство, торговые обычаи, торговое право, источники права, купечество.

Summary

Shcherbinina O. Historical stages of formation legal maintenance of entrepreneurship in Ukraine with IX to the early XX ct.

The article deals with the period of formation legal maintenance entrepreneurship IX to the early XX ct. The author gives and prove periodization this period. Subdivided into three stages: the first – a princely IX – XIII ct., during the formation and development of usual commercial law and forms of organization of production and trade activities; the second – the Lithuanian-Polish-Moscow XIV–XVIII ct., where the etatisation of the usages of the trade, the formation of merchant law; third – imperial VIII – beginning of XX ct., the formation of the modern type of business and the formation of industrial law.

Key words: entrepreneurship, trade customs, trade law, sources of law, merchants.

Отримано 8.11.2013

УДК 340.132.64

О. М. КОСТЮК

Ольга Михайлівна Костюк, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НОРМАТИВНОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Грунтовність теоретичного дослідження проблеми нормативного тлумачення залежить від наукових підходів, засобів, принципів і методів. Важливість такого дослідження зумовлена тим, що нормативне тлумачення є необхідною передумовою ефективності механізму правового регулювання, однією з його складових частин. Наукові знання набуваються тільки за умови, якщо вивчення об'єкта проводиться відповідно до вимог теорії пізнання, а головним елементом цієї теорії є методологія, яка визначає змістовність та істинність одержаних результатів і висновків наукового дослідження.

© О. М. Костюк, 2013

Питання методології наукового дослідження розглянуто у працях Д. А. Керімова, М. С. Кельмана, В. С. Нерсесянца, І. Л. Честнова, К. В. Шундікова та ін. Проте на даний час розробка науково обґрунтованої методології дослідження проблематики нормативного тлумачення не є досконалою, що не дає змоги повною мірою систематизувати різні наукові підходи щодо поняття нормативного тлумачення, його особливостей та співвідношення видів.

Метою даної статті є осмислення теоретичних і методологічних засад нормативного тлумачення та отримання об'єктивних знань щодо даної категорії.

Термін методологія походить від грецьких слів *methodos* (методи) та *logos* (вчення) і означає вчення про методи. Методологією права є сукупність принципів, засобів і методів пізнання, вироблених наукою, які застосовуються у процесі пізнання правової дійсності, її практичної трансформації¹. Відповідно, методологія дослідження нормативного тлумачення повинна орієнтувати суб'єкта пізнання як і в якій послідовності необхідно здійснювати процедури, які аспекти даної проблематики слід вивчати, а від яких можна абстрагуватись, яким чином слід застосовувати в пізнанні теоретико-поняттєвий апарат, а тим самим визначати найдоцільніший шлях досягнення об'єктивної істини.

За час існування науки як певної сфери діяльності людини було розроблено низку підходів та універсальних методів, за допомогою яких учені з'ясовують закономірності виникнення й розвитку правових явищ, взаємозв'язки між ними, прогнозують їх подальший розвиток. У теорії права тривалий час існувало два методологічних підходи до дослідження природи права, які ґрунтувалися на виключно односторонньому аналізі розуміння змісту права і, відповідно, його тлумаченні. Перший з них полягає у прихильності до проголошеного у ХХ ст. позитивістського отождолення права й закону, аналізі змісту права в повній залежності від державної волі, що зводить право до наказу держави. Такий підхід, поширений й досі, залишає поза увагою розгляд права як засобу втілення в життя справедливості, гуманності, як необхідних складових демократичного розвитку суспільства, обмежує юридичну науку лише дослідженням догми права, перетворенням правознавства на законодавство². Як зазначає О. Панчак, це вплинуло й на нормативне тлумачення, завданням якого було встановлення істинної волі законодавця, що виражалась в об'єктивному праві. З'ясувати її можна, на думку прихильників цього підходу, шляхом застосування для аналізу тексту нормативно-правового акта певного набору способів тлумачення, серед яких, як правило, виділяють граматичний, формально-логічний, системний та історичний. У підсумку це дає можливість отримати об'єктивне, єдино можливе розуміння законодавчих приписів. Однак, як свідчить практика, за допомогою лише способів тлумачення цього досягнути не можна³.

Інший підхід, природний, полягає у зведенні права виключно до природних прав людини, обґрунтуванні непотрібності й необов'язковості їх відображення у законодавстві, запереченні або недооцінці впливу державної влади на правоутворення і правореалізацію. Прихильники такого підходу не зводять право виключно до нормативно-правових актів держави, а розуміють під ним свободу, справедливість, рівність, мораль, інтереси, переживання, індивідуальний досвід людини тощо. Природне право являє собою вихідні принципи, на підставі яких приймаються та застосовуються правові норми. Ці засади і є визначальними при нормативному тлумаченні.

Водночас постійний пошук нових методологічних підходів забезпечує приріст наукових знань, поглиблення уявлень про властивості права та нормативного тлумачення зокрема. Зміни, що відбуваються в методології юридичної науки, стосуються насамперед суттєвого розширення застосування *антропологічного підходу*, тобто інтерпретації та оцінки державно-юридичних явищ як інструментів, важелів, засобів задоволення потреб людини, соціальних спільнот, суспільства загалом. Антропологічний підхід поділяється на структурний та рефлексивний. Якщо перший орієнтований на виявлення смислової структури правових феноменів, то другий передбачає ставлення дослідника до об'єкта, що тлумачиться⁴. Висновки правової антропології являють собою цінність для правотлумачної діяльності, оскільки сприяють гармонізації правотворчої та правозастосовної діяльності, а отже, гуманізації змісту тлумачення права.

Заслуговує на увагу *герменевтичний підхід* до вивчення правових текстів, який ще у 50-ті роки ХХ ст. розробив італійський філософ і юрист Е. Бетті. Він сформулював чотири герменевтичні канони, які застосовуються у юриспруденції: 1) канон іманентності герменевтичного масштабу – це вимога відповідності герменевтичної реконструкції точки зору автора, згідно з якою автор повинен виходити з духу, об'єктивованого у відповідному джерелі; 2) канон тотальності й сутнісного зв'язку герменевтичного дослідження, зміст якого полягає у залежності цілого від частин, а частин від цілого – це т. зв. герменевтичне коло. Герменевтичне коло полягає у циклічності процесу тлумачення нормативно-правового акта та формуванні правового тексту, а також у комплексному підході до питання вираження і сприйняття «волі законодавця». Як зазначає О. М. Гермашов, саме герменевтичне коло повною мірою відображає предмет юридичної герменевтики як самостійної науки, вказуючи на діалектичну єдність предмета і метода. Предметом є воля законодавця, викладена у нормативно-правовому акті, а методом – герменевтичне коло, що дає змогу врахувати всі аспекти формування, викладення і тлумачення волі законодавця⁵; 3) канон актуальності розуміння – це вимога співвідношення об'єкта інтерпретації з його духом; 4) канон змислової відповідності позиції інтерпретатора з імпульсами, що виходять від об'єкта інтерпретації⁶. У межах герменевтичного підходу право розглядається як постійно триваючий процес розуміння та інтерес інтерпретації цінностей і норм, що здійснюється на основі поєднання індивідуального життєвого досвіду й досвіду попередніх поколінь. Герменевтичний підхід сприяє кращому розумінню текстів нормативно-правових актів і дає можливість роз'яснити їх внутрішній зміст.

Застосування *феноменологічного підходу* в дослідженні проблеми нормативного тлумачення передбачає поєднання природного й позитивного права, сприяє відкритості правових систем та локалізації феноменів права в людській свідомості, з'ясуванню їхньої природи з метою визначення сутності цих феноменів. Феноменологічний підхід ґрунтується на концепції ейдоса права, суть якої дуже точно розкрив професор С. І. Максимов. На його думку, правовий ейдос – це апіорні структури, які суб'єкт, що пізнає, відкриває у своїй свідомості шляхом бачення сутності правових норм, інститутів, відносин тощо. Це те загальне, що виділяється в різних правових системах як їхнє обґрунтування і не залежить від специфіки конкретних явищ, від їхнього соціально-історичного контексту. У даному випадку можна говорити про доповнення феноменології права його герменевтикою, позаяк ейдос права конкретизується, наповнюється конкретним змістом у процесі застосування права за допомогою тлумачення⁷.

За допомогою *кібернетичного підходу*, в основу якого покладено теорію соціального управління та інформаційних відносин, аналізується поняття нормативного тлумачення та його механізм як цілісна, впорядкована система елементів, узгоджених між собою, що мають відповідні функціональні властивості, що несуть певну інформаційну спрямованість. Даний підхід є конструктивним, оскільки спрямований на підвищення функціональних властивостей нормативного тлумачення правових актів та зв'язків між його складовими елементами.

Важливим є *ціннісний підхід* як своєрідний спосіб пізнання проблеми нормативного тлумачення. Він тісно пов'язаний з науково-пізнавальним підходом, що має на меті відкриття законів функціонування об'єкта, підведення різних явищ під загальні поняття. Тому ціннісний підхід існує об'єктивно та ґрунтується на необхідності отримання двох типів інформації про об'єкт: наукової і ціннісної. Оцінку змісту та ефективності нормативного тлумачення необхідно здійснювати не з позицій інтересів окремих соціально-класових груп, а з позицій таких загальнолюдських інтересів та потреб, як справедливість, рівність, свобода, законність, соціальна й правова захищеність людини тощо, тобто тих світоглядних ідеалів і моральних норм, які акумулюють досвід усього людства та є спільними для всіх людей.

Отже, для всебічного дослідження окресленої проблеми варто застосовувати багатоманітність методологічних підходів. Поряд із підходами важливе значення у дослідженні нормативного тлумачення мають різноманітні методи.

Серед філософських методів при дослідженні проблеми нормативного тлумачення важливе значення має діалектичний метод. Діалектика як загальнофілософський метод сприяє формуванню системи знань про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства й мислення, дає змогу охопити світ у його цілісності, визначити місце об'єкта пізнання серед інших, його зв'язок із ними тощо⁸. Відповідно до вимог діалектики проблема нормативного тлумачення розглядається у взаємному зв'язку із іншими державно-правовими явищами, інститутами, процесами та суспільним життям, у їхній взаємодії, взаємовпливах і постійному розвитку.

Крім діалектики, при дослідженні проблеми нормативного тлумачення застосовується протилежний їй метод пізнання – метафізичний. Метафізика – філософське вчення про найсуттєвіші принципи буття, відповідно до якого всі предмети і явища розглядаються як незмінні й вічні, перебуваючи поза зв'язком та розвитком. Цей метод необхідний при вивченні історіографії проблем нормативного тлумачення, в результаті чого формуються загальні уявлення про цей процес за певних обставин і в межах певної історичної епохи.

Таким чином, філософські методи у дослідженні проблеми нормативного тлумачення є ключовими. Вони визначають стратегію дослідження, зумовлюють характер і зміст інтерпретації його результатів.

До загальнонаукових методів належать: логічний, історичний, порівняльний, функціональний, системний, соціологічний та статистичний.

За допомогою логічного методу формулюються визначення понять: герменевтика, нормативне тлумачення, здійснюється його класифікація на види та ін. Недоліком застосування логічного методу, на нашу думку, є його односторонність, оскільки він не забезпечує необхідної повноти в дослідженні проблеми нормативного тлумачення, майже не відбиває зв'язку тлумачення з іншими правовими інститутами та суспільними явищами. Цінність цього методу полягає в тому, що він дає можливість визначити в коротких дефініціях окремі аспекти проблематики нормативного тлумачення, допомагає позбавитися зайвого детального опису.

Застосування *історичного методу* передбачає аналіз нормативного тлумачення права на різних історичних етапах, що сприяє встановленню тенденцій і закономірностей його розвитку загалом, а також дослідження питання історичного розвитку тлумачення Конституції та інших нормативно-правових актів. Крім того, на цій основі можна простежити наявність чи відсутність наступності в розвитку правотлумачної діяльності і дійти висновку про доцільність або недоцільність використання відповідного історичного досвіду, обґрунтувати потребу в переосмисленні застарілих підходів до правотлумачної діяльності.

Порівняльний метод застосовується при вивченні існуючого світового досвіду нормативного тлумачення. Порівняння найважливіших аспектів тлумачення права в різних правових системах світу може бути одним із предметів вивчення порівняльного правознавства. Порівняльно-правовий метод використовується для з'ясування спільних та відмінних рис видів нормативного тлумачення та способів у межах однієї або декількох правових систем шляхом їх порівняння за різними ознаками. Значення порівняльного методу в юридичній науці та практиці важко переоцінити, оскільки лише порівнюючи правовий матеріал і отримуючи певні результати, можна визначити конкретні шляхи удосконалення законодавства та підвищення якості нормативного тлумачення.

Функціональний метод передбачає дослідження нормативного тлумачення через його функції, тобто шляхом дослідження пізнавальної, конкретизуючої, регламентуючої, правозабезпечувальної та інших функцій. Функціональний характер проблематики обумовлює ті методологічні засади її дослідження, які зводяться до необхідності вивчення діяльності кожного компонента цієї системи та взаємодії між ними. Використання функціонального методу допомагає виявленню ролі, місця і значення нормативного тлумачення.

Тлумачення права як об'єкт пізнання юридичної науки – це складне поліструктурне явище взаємопов'язаних компонентів – різних видів, способів, принципів, функцій тлумачення. *Системний метод* має важливе значення для дослідження проблеми нормативного тлумачення, оскільки дає змогу охарактеризувати тлумачення як цілісний комплекс взаємопов'язаних, об'єднаних спільною метою елементів, виявити зв'язки між ними та співвідношення інтерпретаційних актів з іншими елементами правової системи. Системний метод допомагає сформулювати низку висновків та положень, які внесуть певну новизну у вже існуючі дискусії щодо розуміння проблеми тлумачення права, та визначити місце і значення нормативного тлумачення серед інших видів як офіційного, так і неофіційного тлумачення права, прогнозувати можливість реформування й удосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності.

Використання соціологічного методу дає змогу з'ясувати ефективність інтерпретаційних актів, доцільність правотлумачних процедур та дій суб'єктів нормативного тлумачення.

Статистичний метод застосовується при дослідженні й вивченні кількісних аспектів змін у державно-правовому житті. Даний метод допомагає прослідкувати динаміку й тенденції подальшого розвитку нормативного тлумачення та обробити його результати для наукових і практичних цілей.

Особливість приватно-наукових методів полягає в тому, що вони виробляються самою теорією держави і права, іншими галузевими юридичними науками та використовуються лише в межах цих наук. З цієї групи методів для дослідження проблеми нормативного тлумачення мають значення: формально-юридичний, лібертарний та інструментальний методи.

Формально-юридичний метод використовується для з'ясування юридичної природи нормативного тлумачення, характеристики його суб'єктів та вироблення науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення інтерпретаційної діяльності загалом. Даний метод дає можливість визначити проблеми нормативного тлумачення та запропонувати шляхи їх вирішення.

Лібертарний (або лібертарно-юридичний) метод – це понятійно-правовий метод юридизації досліджуваної реальності як правової, спосіб правового розуміння, вираження, кваліфікації та оцінки досліджуваної дійсності і формування знань про право на основі принципу формальної рівності між досліджуваними державно-правовими інститутами, процесами та явищами⁹. Даний метод є конструктивним та ефективним для дослідження проблеми нормативного тлумачення, оскільки дає змогу врахувати його правову природу, місце та значення серед інших видів тлумачення права, а також вплив нормативного тлумачення на політику, економіку та інші сфери суспільного життя.

Інструментальний метод допомагає виявити деякі загальні інструментальні властивості нормативного тлумачення, а також показати основні закономірності його «дії» в окремих сферах правового регулювання.

Отже, сучасна юридична наука використовує систему наукових методів та підходів, багатоманітність яких дає можливість розкрити сутність, природу та значення нормативного тлумачення у правореалізаційній практиці. Застосування цих методів допомагає якомога глибше проаналізувати проблему нормативного тлумачення в умовах правової дійсності, визначити перспективи подальшого розвитку та удосконалення правотлумачної діяльності.

¹ Керимов Д. А. Методологія права (предмет, функції, проблеми філософії права) / Керимов Д. А. – 2-е изд. – М.: Аванта+, 2001. – С. 52.

² Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Пархоменко Н. М. – НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2009. – С. 16.

³ Панчак О. Методологічні підходи до тлумачення закону про кримінальну відповідальність / О. Панчак // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2009. – Випуск 48. – С. 280.

⁴ Честнов И. Л. Методология и методика юридического исследования: учебное пособие / Честнов И. Л. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. юрид. ин-та Генеральной прокуратуры РФ, 2004. – С. 42.

⁵ Гермашев А. Н. К вопросу о методе юридической герменевтики / А. Н. Гермашев // Общество и право. – 2009. – № 4 (26). – С. 42.

⁶ Betti E. Hermeneutik als Weg heutiger Wissenschaft / Betti E.– Salzburg: Anton Pustet, 1971. – S. 16–21.

⁷ Мережко О. Сучасні теорії міжнародного приватного права / О. Мережко // Юридична газета. – 2006. – № 4 (64). – С. 4.

⁸ Пархоменко Н. М. До визначення змісту загальних (філософських) методів теорії держави і права / Н. М. Пархоменко, С. М. Легуша // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 1. – С. 29.

⁹ Нерсесянц В. С. Філософія права: лібертарно-юридическа концепція / В. С. Нерсесянц // Вопросы философии. – 2002. – № 3. – С. 4.

Резюме

Костюк О. М. Методологія дослідження нормативного тлумачення.

У статті досліджено систему наукових підходів і методів, багатоманітність яких дає змогу розкрити сутність та природу нормативного тлумачення. Проаналізовано значення природного та позитивістського підходів до дослідження проблеми нор-

мативного тлумачення, а також антропологічного, герменевтичного, феноменологічного, кібернетичного та ціннісного підходів, що допомагають поглибити уявлення про властивості нормативного тлумачення та його види.

Звертається увага на необхідність застосування філософсько-світоглядних, загальнонаукових та приватно-правових методів пізнання правових явищ при дослідженні проблеми нормативного тлумачення.

Зроблено висновок, що застосування цих методів дає змогу якомога глибше проаналізувати проблему нормативного тлумачення в умовах правової дійсності, визначити перспективи подальшого розвитку та удосконалення правотлумачної діяльності.

Ключові слова: методологія, методи, нормативне тлумачення, наукові підходи.

Резюме

Костюк О. М. Методология исследования нормативного толкования.

В статье исследована система научных подходов и методов, многообразия которых позволяет раскрыть сущность и природу нормативного толкования. Проанализировано значения природного и позитивистского подходов к исследованию проблемы нормативного толкования, а также антропологического, герменевтического, феноменологического, кибернетического и ценностного подходов, позволяющих углубить представления о свойствах нормативного толкования и его видах.

Обращено внимание на необходимость применения философских, общенаучных и частно-правовых методов познания правовых явлений при исследовании проблемы нормативного толкования.

Сделан вывод, что применение этих методов позволяет глубже проанализировать проблему нормативного толкования в условиях правовой действительности, определить перспективы дальнейшего развития и совершенствования правотолковательной деятельности.

Ключевые слова: методология, методы, нормативное толкование, научные подходы.

Summary

Kostyuk O. Research methodology of normative interpretation.

The paper studies the system of scientific approaches and techniques, the variety of which can reveal the essence and nature of normative interpretation. Analyzed the importance of natural and positivist approaches to the problem of normative interpretation, as well as anthropological, hermeneutic, phenomenological, cybernetic and value of approaches to deepen insight into the properties normative interpretation and its kinds.

Attention is drawn to the need for a philosophical, general scientific and private-law methods of knowledge of legal phenomena in the study of problems normative interpretation. Concluded that the application of these techniques allows a deeper analysis of the problem of normative interpretation in terms of legal reality, determine the prospects for further development and improvement the interpretation of the law.

Key words: methodology, methods, normative interpretation, scientific approaches.

Отримано 20.11.2013

УДК 340.137: 327.39 (477)

Н. О. НЕВМЕРЖИЦЬКА

Наталія Олександрівна Невмержицька, аспірант Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УНІФІКАЦІЇ ЯК ОДНОГО ІЗ СПОСОБІВ ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Основою стратегії України, спрямованої на реалізацію своїх національних інтересів, має стати курс на її конкурентоспроможність, підвищення життєспроможності та зміцнення як вільної, суверенної, незалежної держави сучасного світу за умов збереження національних цінностей, захисту економічного та політичного суверенітету, власної соціально-культурної ідентичності, тобто на самостійного суб'єкта, який знає свої цілі і відповідно до них діє на міжнародній арені.

Процеси, викликані економічним співробітництвом, партнерством, вступом України до Ради Європи, визначають необхідні умови й напрями розвитку стандартів права, новий етап взаємозумовленості міжнародного і національного права, коли до національного права включаються загальновизнані принципи та норми міжнародного права.

Прикладом усвідомлення державною владою необхідності дотримання загальновизнаних норм і принципів міжнародного права щодо забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина є постанова Кабінету Міністрів України «Про концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ЄС)», в якій адаптація визначається як процес зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність до законодавства ЄС¹. Крім вищезазначеної постанови, норматив-